

LA VIDA A LA BANDA DEL REBRE

Per Matthew Tree¹

Allà als anys seixanta –en temps del Franco, quan la llengua catalana era encara en bona part il·legal més enllà de la privacitat de la llar- hi va haver un incident a l'emissora de ràdio espanyola Cadena SER que encara avui es recorda a Catalunya. La veu més coneguda de l'època, un presentador anomenat Bobby Deglané –que, en paraules de l'escriptor Quim Monzó, solia escometre els seus convidats com un “cavaller *almivara*”- va convidar la comediant catalana Mary Santpere, molt coneguda també arreu d'Espanya, al seu espai de cap de setmana. Només començar, el locutor va dir “Mary, no és cert que els catalans, més que no parlar, bordeu com els gossos?” Sorpresa, la Santpere va respondre després de pensar-s'ho un instant: “Jo no ho diria pas, això, però el que sí que et puc dir és que, a Catalunya, és molt típic posar el nom de *Bobby* a un gos...”

Els que hem vingut a viure a la Catalunya postfranquista trobàvem i encara trobem inexplicable que a la resta d'Espanya aquest tipus de befes *bobbydeglanesques* –o pitjors- siguin molt més habituals del que seria raonable esperar després de 30 anys de democràcia. Les anècdotes es succeeixen, any democràtic rere any democràtic: de l'altra banda dels límits de Catalunya ens van arribant testimonis de catalans que fan un volt per l'Espanya monolingüe, i que tan bon punt són identificats pel seu origen se'ls mira malament, se'ls tracta malament, se'ls insulta al carrer, i són distingits amb tot un reguitzell d'atencions similars. Per exemple, conec un càmera de TV que em va explicar que el 2004, ell i el seu equip van entaular-se en un restaurant de Burgos per ser rebuts per l'encarregat amb un –i són paraules exactes- “*Si queréis hablar en catalán, mejor lo hacéis en otro sitio.*” Ara, que la meua anècdota preferida és la que fa un parell d'anys va descriure per ràdio l'escriptora en llengua catalana Empar Moliner. Explicava que tan aviat com havia pujat a un taxi a l'aeroport de Madrid, li va sonar el mòbil. Un amic de Barcelona. Va respondre. Van començar a xerrar, en català. Al cap de pocs segons, el taxista ja es girava per etzibar-li: “Aquí a Espanya, parlem espanyol!” La Moliner es va apropar per mentir-li a cau d'orella: “Ei, que estic parlant italià, val?” Resposta: “Ah bé, aleshores d'acord. *No pasa nada.*”

Personalment, trobo incompreensible que els catalans que han passat per experiències d'aquest estil mai semblen sortir-ne gaire afectats. Jo, si algú em digués que deixi de parlar anglès a un altre angloparlant, en qualsevol entorn, m'enfadaria molt. Tal vegada aquestes anècdotes, abundants com són, no deixen de ser això: anècdotes, episodis, casos aïllats de *sparring* regional prou habituals a molts països d'arreu del món. Potser, he pensat alguna vegada, els catalans fins i tot fan bé de descartar aquests incidents com simples tempestes en un got d'aigua.

Però el 2006 –quan el Parlament de Catalunya estava confegint el tercer Estatut d'Autonomia- vaig conèixer dos incidents que em va semblar que anaven molt més enllà d'una mera antipatia interregional. En tots dos casos, jo era al programa matinal de la cadena de ràdio RAC1. El músic Miqui Puig i jo

¹ Conferència de Matthew Tree al London School of Economics, novembre de 2008. Traduït de l'anglès per L. Bosch i S. Xicola. Les cites de textos catalans i castellans fetes en anglès per l'autor s'han traduït d'aquesta darrera versió sense anar a buscar-ne l'original. S'han deixat en castellà només aquelles cites que estaven també en castellà al text de la conferència. Totes les notes a peu de pàgina són dels traductors, i s'han inclòs per contextualitzar aspectes de la cultura britànica que, tot essent obvis per a un públic culte anglès, poden no ser-ho per a un de català.

teníem el que ben segur deu haver estat la feina més fàcil i ben pagada del món occidental: durant mitja hora no ens calia fer gaire res més que anar-nos explicant les coses que ens havien agradat i desagradat de la setmana anterior. De tant en tant, quan això ens resultava massa exigent, el presentador obria els micròfons i deixava que els oients hi diguessin la seva.

Un divendres, ens va trucar un taxista barceloní: el cap de setmana anterior s'havia comprat un Mercedes, i havia decidit celebrar-ho fent un viatge fins a la capital de l'Aragó, Saragossa, per lluir la seva nova eina de treball –ja llampant, és clar, amb els colors groc i negre que fan que els taxis de Barcelona es vegin d'una hora lluny- davant dels seus amics aragonesos. Tan aviat com es va aturar al primer semàfor de Saragossa, els conductors dels cotxes a banda i banda van començar a baixar les finestretes per dedicar-li tot tipus d'insults, amanits amb serioses recomanacions de marxar de la ciutat, clarament provocats per la naturalesa catalana del seu cotxe. Va aconseguir arribar a casa dels seus amics, que li van pregar que no aparqués l'automòbil al carrer, perquè no podien garantir que es mantingués d'una peça gaire estona. O sigui que el va portar a un pàrquing, però va ser aturat a l'entrada per un grup de joves irats que van amenaçar de trencar-li els vidres, aparqués on aparqués. Després d'això, el nostre taxista es va rendir i va abandonar Saragossa a tota velocitat per buscar refugi rere la frontera catalana.

El divendres següent, vam rebre una trucada similar, aquest cop d'una ciutat propera a Barcelona –crec recordar que de Mataró. La trucada era de la mare d'una noia de setze anys que feia poc havia fet un viatge escolar a Madrid per veure el Museu del Prado. Al metro madrileny, la noia i les seves companyes anaven xerrant en català entre elles, quan un home gran assegut al davant dels va començar a parlessin espanyol. Ella s'hi va negar, dient que parlaria espanyol amb ell, però no a les seves amigues. El vell va respondre que si fos més jove -i cito- “Et trencaria la cara”. En aquell moment, un noi assegut al costat que havia seguit la conversa es va aixecar tot oferint-se per fer-ho. La mare de la noia ens va explicar que ella i les mares de totes les noies de l'escola ja els havien donat instruccions ben explícites abans que sortissin cap a Madrid: sota cap concepte no havien de portar cap símbol català o del Futbol Club Barcelona, i si els preguntaven la seva opinió sobre qualsevol tema polític havien de callar, canviar de tema o fer-se fonedisses. Totes aquelles mares consideraven aquestes precaucions absolutament essencials.

I bé, podria semblar que estem novament davant d'un parell més d'anècdotes, i que a base d'anar acumulant anècdotes aïllades una rere l'altra estariem prenent confegir-ne una categoria general. Però en aquests casos, penso que aquí el que compta és la lletra petita, diguem-ne, en el sentit que el que fa que totes dues històries siguin significatives és que tant els amics aragonesos del taxista barceloní com les mares de les noies que marxaven de viatge escolar *donaven per fet* que hi havia –a Saragossa i a Madrid, respectivament- una antipatia *general* (i no anecdòtica o residual) contra els catalans que podia tornar-se molt lletja, i amb possibilitat de tenir conseqüències violentes. Això em va sorprendre com a indicatiu d'un fenomen més ampli que era tan desagradable com –en certes circumstàncies- explosiu en potència. De fet, quan més endavant vaig fer una mica de recerca sobre els prejudicis anticatalans a Espanya, em vaig trobar amb aquesta observació de l'historiador espanyol José Antonio Maravall: “Parlar d'alguna cosa catalana, o parlar en català, en un cafè a Madrid o alguna altra gran ciutat espanyola, exposa automàticament el parlant a una reacció hostil.” No escrivia sobre l'Espanya de 2006, sinó la de 1931. I què passava el 1931? Els catalans negociaven el seu primer Estatut d'Autonomia amb el govern central. I què feien el 2006, quan el taxista i la mare de l'adolescent ens truquen per explicar aquestes històries d'anticatalanisme? Doncs com dèiem abans, negociaven el seu tercer Estatut d'Autonomia. O sigui que això, vaig pensar, és la clau de tot? Són justament els estatuts d'autonomia el que fomenta l'anticatalanisme a Espanya en moments concrets de la història? O ja existia abans? Es manifesta també quan no hi ha cap estatut d'autonomia a l'horitzó?

A Espanya, qualsevol controvèrsia relacionada amb Catalunya –o, sigui dit de passada, amb el País Basc– és camp adobat per a tot tipus de manipulacions periodístiques i polítiques de la terminologia clau. Es fa difícil abordar el tema sense trepitjar mines semàntiques ocultes. O sigui que abans de continuar, caldria clarificar tres termes clau. Primer, **Catalunya**². “Catalunya”, en aquesta xerrada, fa referència només al Principat de Catalunya, capital Barcelona, i no inclou les altres àrees catalanoparlants amb què encara manté connexions culturals, és a dir València, les Illes Balears, part de l’est d’Aragó, la Catalunya francesa, la ciutat de l’Alguer o Alghero, l’Estat d’Andorra i una petita llenca del nord de Múrcia. Avui no parlem de cap d’aquestes regions. Segon, **els catalans**. “Els catalans” fa referència aquí a tots els residents empadronats a Catalunya, sense tenir en compte d’on vénen, d’on vénen els seus pares, el color de la seva pell o la llengua que s’estimen més parlar. I per acabar, **l’Espanya monolingüe**. “Espanya monolingüe” ho usarem aquí per identificar les àrees del territori espanyol on el castellà o espanyol és l’*únic* idioma oficial, que són habitades per uns 25 milions de persones d’un total de població espanyola de poc més de 40 milions. Els 15 milions restants viuen en àrees on el basc, el galleg o el català són cooficials amb l’espanyol... Molt bé, doncs ara que ja hem aclarit tot això, podem continuar.

Qualsevol persona que visqui a Catalunya difícilment pot evitar adonar-se, tard o d’hora, que la cosmogonia dels catalans –és a dir, la seva percepció de qui són i d’on vénen– és sensiblement diferent a la dels habitants de l’Espanya monolingüe. Mentre que els llibres d’història d’aquests posen Castella i l’hegemonia castellana al centre de la seva història, els dels catalans expliquen la lenta però continuada pèrdua de l’estat de gràcia històric. Atès que aquesta òptica catalana és poc coneguda, i atès que sense conèixer-la és impossible ni tan sols començar a entendre l’anticatalanisme a Espanya, us faré ara una descripció, tan breu com pugui, de com la majoria de catalans mínimament ben informats veuen la seva pròpia història.

Pels catalans, la famosa reconquesta cristiana de la Península iniciada pels volts del segle X, va ser assolida no només pels galaicoportuguesos obrint-se pas cap al sud per la franja occidental i els castellans fent el mateix pel centre; també els comtes catalans, més tard comtes-reis, van anar arrencant el control de la llenca nord-oriental de la Península de les mans dels àrabs o berbers, fins que el 1245 havien conquerit Tarragona i Lleida, però també València i les Illes Balears, per al cristianisme i també naturalment per a ells mateixos. Els successius comtes-reis van usar aquest territori eminentment costaner com una base per crear al segle XIV un imperi comercial, amb domini militar directe sobre Sardenya, Sicília, Nàpols, i un tros d’Anatòlia i de Grècia, Atenes inclosa... El comte-rei Pere III, commogut en ser el sobirà del Partenó, va manar el 1380 que una dotzena de ballesters el protegissin de forma permanent contra els lladres.

Tota aquesta aventura militar va anar de la mà de l’aparició d’un dels corpus legislatius protodemocràtics més precoços d’Europa, sempre segons la perspectiva catalana. El codi civil conegut com els Usatges, que es va començar a crear al segle XII, va obrir el camí de les Corts catalanes, una espècie de precursor d’un Parlament en què els nobles, els eclesiàstics i fins i tot els menestrals, la protoburgèsia en

² “Catalonia” en anglès (i en altres idiomes com l’Alemany) té tradicionalment un sentit més ampli del que habitualment donem aquí a “Catalunya”, i tendeix a incloure totes les terres de parla catalana, és a dir equival al que nosaltres en diem “Països Catalans”.

cert sentit, hi eren inclosos. (La famosa Magna Carta anglesa, successora històrica dels Usatges, no va aparèixer en l'escena europea fins un segle més tard³). Aquesta protodemocràcia catalana eventualment va esdevenir un dels punts principals de discòrdia entre castellans i catalans: el rei d'aquests havia de ser ratificat per les Corts abans de seure al tron; en canvi, al rei castellà, de tradició reial absolutista, no li calia això.

Si el nostre català imaginari fos una mica més cultivat del que és habitual, arribats en aquest punt es deliria per citar la famosa anàlisi de l'historiador francès Pierre Vilar: "Potser, entre 1250 i 1350, el Principat de Catalunya és el país d'Europa que seria menys inexacte, menys arriscat, descriure de forma aparentment anacrònica com un Estat-nació." I si el nostre català fos un punt abrandat, també afegiria com qui no vol la cosa que en l'època a què es refereix l'afirmació de Pierre Vilar, la bandera que representava Catalunya és la mateixa que encara avui la representa. Mentre que la bandera espanyola, subratllaria satisfet, va ser inventada per decret el 25 de maig de 1785.

Ara bé, després d'això fins i tot el català més gallet no tindrà més remei que admetre que, a partir d'aquí, tot és ensulsiada. Començant per la unió dinàstica entre la reina Isabel I de Castella i Ferran II d'Aragó, València i Barcelona. Però, advertirà, això *no* va significar la unió d'Espanya –com afirma el mite nacionalista espanyol- perquè el regne català-aragonés va mantenir el seu sistema legal, d'impostos, moneda, estructura parlamentària i també tarifes duaneres a les fronteres amb Castella...

Però no hi ha dubte que a partir d'aquest moment el poder es va anar traslladant a poc a poc de Barcelona cap al centre de la Península. El 1518, als mercaders catalans se'ls va prohibir comerciar amb l'Amèrica acabada de descobrir. El 1652, després d'una dècada de revolta popular contra la interferència castellana en els afers catalans –paral·lela als conflictes entre parlamentarisme i absolutisme que hi havia a tot Europa, i notablement a Anglaterra⁴- Catalunya va aconseguir mantenir la seva independència política, però va perdre una part important del seu territori –Perpinyà inclosa- a mans dels seus suposats aliats, el francesos.

Ara bé, això no és res comparat amb el que va passar el 1714, data clau de la història moderna catalana, quan el país va perdre la guerra contra la dinastia borbònica i va ser incorporada per la força de les armes a un Estat espanyol embrionari. Que, recordem-ho, encara no tenia ni bandera pròpia, però sí un monarca absolutista emprenyat, Felip V, que va usar el seu Dret de Conquesta per justificar la subsegüent eliminació de la independència financera, la moneda i la legislació pròpies de Catalunya – però *no* d'entrada el Dret Civil català, qüestió sobre la qual tornarem després- i totes les institucions catalanes, incloses les vuit universitats i el dret històric a ratificar el rei, i la presència de la llengua catalana en alguns contextos. I no es va aturar aquí: un barri sencer de Barcelona va ser enderrocat per construir una enorme ciutadella, on avui hi ha el Parc de la Ciutadella, per allotjar una part dels 30.000 soldats castellans que van ser desplegats a Catalunya per assegurar la seva submissió. Fins i tot els anglesos –aleshores aliats militars dels catalans, si més no sobre el paper- eren conscients que s'estava demolint un país independent. Precisament a Londres el 1714 apareix un opuscle que du per títol

³ Magna Carta: document de 1215 pel qual el rei Joan d'Anglaterra atorgava privilegis i llibertats als nobles anglesos, que s'havien rebel·lat. És considerat l'origen embrionari del sistema constitucional anglès.

⁴ A les dècades de 1640-50 s'esdevenen la Guerra Civil i la Revolució anglesa, en què el Parlament es revolta contra el rei Carles I, el derrota, deposa i executa, i estableix una autoritària república capitanejada per Cromwell, de curta vida però amb efectes permanents en l'estructura constitucional del país.

Considerant el cas dels catalans, en què l'autor afirma: “Caldria aclarir que el Principat de Catalunya, abans de caure sota el jou de la Corona espanyola, [...] sempre ha estat governat per les seves lleis, amb independència de cap altre regne. Fins avui, aquestes lleis han estat respectades i qualsevol intent de potinejar-les ha resultat en l'aixecament en armes del poble.”

Més tard, al segle XIX, hi va haver un ressorgiment de la cultura catalana que, amb la conjunció d'altres circumstàncies, va propiciar l'aparició del catalanisme polític que eventualment va portar a la recuperació –després de 218 anys de supressió– de la principal institució de govern, la Generalitat, i de l'establiment d'un Estatut d'Autonomia (1932) pel qual es va recuperar una petita part de l'autogovern perdut el 1714. Però és clar, tant la Generalitat com l'Estatut van ser suprimits set anys després pel conegut dictador feixista Francisco Franco Bahamonde, que va manar de 1939 a 1975. Quatre anys després de la mort de Franco, el 1979, es va negociar un nou Estatut d'Autonomia sota l'atenta supervisió dels militars, i més tard un tercer, dissenyat per millorar les insuficiències que les circumstàncies havien imposat en el segon, va ser aprovat de forma gairebé unànime pel Parlament català el 2006, però va ser impugnat pel conservador Partido Popular i el Defensor del Pueblo espanyol (socialista) i així ara el tenen guardat al congelador del Tribunal Constitucional espanyol.

Aquí tenim, doncs, en breu, la versió catalana de la història. Que agradi, o no, tant és. El fet és que aquesta és la manera de veure el passat col·lectiu que tenen la majoria dels catalans raonablement ben informats.

Des del punt de vista castellà, la conquesta militar del Principat de Catalunya el 1714, i les dotzenes de mesures que es van prendre després per posar Catalunya a ratlla amb les lleis i l'idioma de Castella, són simplement part del que es considera un procés de construcció nacional de l'època. Era i és, sempre des del punt de vista castellà, una cosa absolutament normal, que hom pren per descomptat. En canvi, el que els catalans de 1714 més ressentien era la pèrdua del seu sistema legal i de les institucions, ara desaparegudes d'una sola batzegada. Des del seu punt de vista, això constituïa una pèrdua total de la independència política que no era legítima i mai no seria legítima. Van aparèixer pintades als carrers de Barcelona que deien: “Tot Catalunya és habitacle de presó”. Encara avui per a molts catalans, el que ells entenen com una forçada pertinença al projecte nacional castellà-espanyol, no és legítima.

És durant aquest període posterior a 1714, i especialment durant el segle XIX, que comencen a aparèixer els prejudicis anticatalans moderns que avui vivim. Fixem-nos en l'idioma, per exemple. Tot i que l'informe preliminar d'un funcionari castellà anomenat Batio afirmava poc després de 1714 que els catalans -i cito- “parlen i escriuen només en català, sense usar gaire el castellà”, les noves lleis imposades pel règim castellà insistien que l'espanyol o el llatí eren els únics idiomes a usar als jutjats, en lloc del català com havia estat costum fins aleshores. També es van establir guies per prohibir el català a l'ensenyament escolar, en l'edició de llibres i en la prèdica, activitat molt estesa aleshores quan gairebé tothom creia en Déu.

Caldria assenyalar que aquests decrets van resultar de molt difícil aplicació al principi. I potser per això van caldre mesures vuitcentistes per limitar l'ús del català, que es van anar multiplicant fins arribar a una a un extrem gairebé frenètic a finals de segle. El 1881, qualsevol tipus de document en català –des d'un testament a un bitllet de tramvia– va ser declarat nul de ple dret. La prohibició del català als jutjats es va fer més estricta, sovint amb conseqüències desastroses per als demandants monolingües: el 1905 el diputat per Tarragona Julià Nogués va explicar al Parlament espanyol el cas d'un català que havia estat engarjolat 14 anys sencers per respondre “sí” en lloc de “no” a la pregunta d'un jutge castellà que no havia entès bé. El 1896 es va prohibir parlar català en tot tipus de trobades, tant al carrer com portes endins. El mateix any es va proscriure l'ús del català en converses telefòniques i en telegrams. El 1900,

va ser prohibit als teatres. Més tard, la dictadura de Primo de Rivera, que va durar set anys a partir de 1923, va enviar inspectors per acomiadar de forma fulminant qualsevol professor d'escola a qui enxampessin parlant català als alumnes. Tots els cartells i rètols de tot tipus havien d'estar només en castellà. Es va obligar els serenos a cantar les hores en castellà en lloc de català. A aquestes altures, 1929, ja hi havia unes 150 lleis dissenyades per augmentar o imposar l'ús del castellà a Catalunya. I al general Franco encara no li hem vist ni les orelles...

La tossuderia dels catalans a seguir usant la seva llengua malgrat tot això –conegut és l'episodi protagonitzat per l'arquitecte Antoni Gaudí el 1924 amb un policia irat que el va acabar arrestant perquè, com que el venerable prohoms se li adreçava en català, l'agent va etzibar-li si és que no sabia parlar castellà: "I és clar que en sé! Però no em ve de gust parlar-lo!" va ser la resposta de l'arquitecte- doncs aquesta tossuderia, deia, ha portat els espanyols monolingües a creure, encara avui, que els catalans usen la seva llengua no només com a senyal de manca de respecte envers els castellanoparlants i per extensió envers la nació espanyola tota, sinó també com a estratègia per eliminar l'ús del castellà a Catalunya. Ja el 1916, un diputat castellà de les Corts espanyoles, Eduardo Ortega y Gasset –germà del famós José- va declarar: "No es tracta tant de perseguir el català a Catalunya; es tracta més aviat d'evitar-hi la persecució de l'espanyol." Aleshores, la immensa majoria dels catalans o bé eren monolingües catalanoparlants o bé tenien un coneixement molt imperfecte del castellà. Avui en dia, i ja és ben curiós, malgrat que tots els catalans saben castellà, de tant en tant sorgeixen grupuscles de polítics i intel·lectuals espanyols que encara insisteixen a proclamar que a Catalunya es persegueix el castellà. Un *Manifiesto por la lengua común* difós aquest mateix mes de juny, repetia la mateixa acusació. I encara que els seus redactors pretenien un coneixement íntim, quasi sexual, de l'estat de la qüestió a Catalunya, només tres dels disset signants hi viuen de fet, mentre que la majoria s'estan a l'Espanya monolingüe, un altre al País Basc, i encara un altre, a Londres. O sigui que aquí tenim un dels orígens dels prejudicis anticatalans: no tant l'idioma en si, com la tossuderia d'un gran nombre de catalans a usar-lo com a llengua per defecte a Catalunya. Malgrat haver estat renyats durant tant de temps amb severes admonicions que això està molt mal fet.

La darrera cosa de la qual volia parlar al London School of Economics és d'economia –un tema que entenc encara menys que, posem, la teoria de cordes bosònica- però per tal de poder entendre el crucial segon origen de l'antipatia envers Catalunya a Espanya, hem d'abordar el delicat tema dels diners. Al capdavall, el català estereotípic –a ulls dels espanyols monolingües, no tots és clar- no només borda com un gos, sinó que a més és garrepa, del puny estret, avar, lladregot i fins i tot –i aquesta acusació ve del 1907, d'un article de Pío Baroja al diari *El Mundo*- un jueu ("Tot a Catalunya," va escriure, "té un marcat caràcter semític."). L'estiu passat, cent i un anys més tard, un català amic meu resident a Londres va sentir en una xerrada a l'Instituto Cervantes que uns espanyols d'entre el públic descrivien els catalans com "una colla de jueus". La suposada gasiveria dels catalans ha estat reflectida en un seguit d'acudits populars, els més elaborats dels quals –com també passa amb l'humor jueu- són explicats pels mateixos al·ludits. Els de l'Espanya monolingüe tendeixen a ser més curts i alhora més obtusos. El més curt que conec, i que vaig sentir personalment, fa: [acudit sobre el català mort, explicat amb polze i dit índex].

Com ja s'ha dit abans la llei civil catalana va poder seguir vigent unes quantes dècades després de la derrota militar de 1714. El Dret Civil català afavoria i fomentava la tendència existent a Catalunya cap al minifundi, el comerç i el principi de la inversió del capital. Quan, el 1778, es va permetre als catalans comerciar amb les amèriques, aquests s'hi van posar de valent, comerciant principalment amb licors – l'aiguardent català era un dels productes principals del país- i amb sucre, cafè i, en bona mesura, també esclaus. La riquesa que els comerciants reinjectaven a l'economia catalana va obrir el camí de la primera

revolució industrial de la costa mediterrània. A principis del segle XIX, aquest desenvolupament ja començava a causar friccions entre Catalunya, amb una economia capitalista basada sobretot en la producció tèxtil, i l'Espanya central i del sud, amb una economia principalment agrària, els beneficis de la qual anaven a parar a un grup reduït de terratinents amb força influència a Madrid, tant a la cort com al Parlament. El *lobby* dels empresaris catalans va pressionar el Govern central per la instauració de lleis proteccionistes que afavorissin la creació d'un mercat intern espanyol. Els terratinents, els productes agrícoles dels quals ja tenien de fet un mercat protegit, es van oposar a aquestes iniciatives proteccionistes, tot i que haurien afavorit els industrials d'arreu d'Espanya, no només els catalans.

Aquest conflicte econòmic –entre les classes propietàries de Catalunya i les de l'Espanya monolingüe respectivament- va propiciar una tergiversació sorprenent dels fets: els catalans van començar a ser acusats de ser els escanyapobres de Castella i Andalusia. Tot i que estudis econòmics de principis del segle XX mostraven clarament que Catalunya, amb si fa no fa el 10% de la població, contribuïa fins al 25% del pressupost total espanyol, i en rebia tan sols el 6% de retorn en inversió pública. Avui –amb un dèficit anual mitjà del 9%- Catalunya és una de les regions més taxades i amb menys inversió pública d'Europa. I malgrat tot, la sospita que els catalans no només lliguen els gossos amb llonganisses sinó que a més neguen el suport financer a altres regions s'ha anat estenent més i més. El 1915, quan els catalans van demanar diners per a infraestructures locals, el diari *El Imparcial*, molt llegit a Madrid, va descriure les autoritats catalanes com “paràsits financers que s'alimenten a expenses de l'Estat”. I 86 anys després, quan el Govern català pressionava per aconseguir el traspàs del 15% de l'impost sobre la renda, l'aleshores president d'Extremadura, Juan Carlos Rodríguez Ibarra, va fer-se amb els titulars amb el comentari: “Només perquè els catalans tinguin dues llengües, no vol dir que hagin de menjar el doble que els altres!” Encara avui, persisteix el mite que Catalunya rep més diners de Madrid dels que li pertocarien, i qualsevol intent d'aconseguir-ne més és vist com un senyal d'avarícia.

Amb aquesta combinació d'atacs legals contra la llengua catalana i un règim impositiu tan dolós, als catalans tard o d'hora se'ls havien d'inflar els nassos. Ara bé, les primeres reaccions polítiques van ser de fet ben moderades. Qualsevol que avui excavi dins els textos fundacionals del catalanisme, la majoria de les darreries del segle XIX, es podria sorprendre en comprovar que no mostren cap interès per la independència. El teòric republicà Valentí Almirall, per exemple, optava en el seu escrit de 1886 per un estatus federal en una Espanya liberal. El bisbe Torras i Bages, en el seu monumental, estabornidor i altament selectiu compendi d'història i cultura catalana, *La tradició catalana* –infligit als lectors el 1892- propugna una regió catalana conservadora, amb una certa flaire rànica de sotanes arnades. Per altra banda, l'assaig més popular d'Enric Prat de la Riba, *La nacionalitat catalana* (1906), defensava el que avui en dia té Catalunya: un govern parcialment autònom supervisat per l'Estat espanyol.

Però de bon començament, els mitjans i polítics espanyols van tractar tots els catalanistes de separatistes. El 1901, el diputat liberal Luis de Armiñan va plantejar al Parlament una qüestió: “Podria Polònia ser el model dels catalanistes?”, en un moment en què la lluita dels polonesos per la independència era ben coneguda. I encara avui, l'insult més habitual per a un català és *polaco*, i si algú en té cap dubte, pot consultar la primera o segona edició del diccionari *Collins Master Spanish-English*, en què trobarà que la segona definició de *polaco* és *Catalan*, i entre parèntesis s'aclearix: “pejoratiu”.

Aquest separatisme percebut va fer saltar les alarmes, més que en cap altre estament de l'Espanya monolingüe, en l'exèrcit espanyol, la paranoia catalanofòbica del qual havia comportat, com assenyala l'historiador Jaume Vicens Vives, que “la llei marcial va ser imposada a Catalunya durant 60 dels 86 anys que van de 1814 a 1900”. Però el pitjor encara havia d'arribar. El 1909, una banda d'oficials

descontrolats va assaltar i destruir les redaccions de dues publicacions en llengua catalana de Barcelona, poc després que un diari militar declarés: “Cal castellanitzar Catalunya... cal que allà la gent parli espanyol, pensi en espanyol i es comporti com a espanyols, tant si ho vol com si no.”

I parlar de militars ens porta a les dues dictadures feixistes espanyoles del segle XX. Ja hem comentat els abusos lingüístics del règim de set anys de Primo de Rivera, que també va prohibir la bandera catalana i una dansa nacional, la sardana. Ara bé, amb Franco –que va entrar a Barcelona el 1939- es va arribar a límits absoluts. Fins i tot els catalans que es van passar al seu bàndol durant la Guerra no ho van tenir fàcil: un feixista català va ser multat el 1938 per parlar català per telèfon en un hotel de Sevilla.

Un cop Franco i els seus camarades van haver entrat a sang i foc a Catalunya, hi van instal·lar el que es podria anomenar un règim de terror cultural i lingüístic –així com de terror del tipus més comú- dissenyat per eliminar fins el darrer vestigi de l'univers cultural català. Totes les institucions catalanes van ser abolides –novament- seguint el patró borbònic de 1714. Lluís Companys, el president català elegit democràticament i a l'exili a París, va ser lliurat a Franco per les forces d'ocupació nazis el 1940, i afusellat. La casa del més famós filòleg català, Pompeu Fabra, va ser saquejada i la seva biblioteca cremada al carrer. Totes i cadascuna dels milers d'organitzacions cíviques de tota mena que havien prosperat durant la República, des de clubs de bàsquet veïnals a l'Associació Catalana de Cecs, van ser obligades a castellanitzar el nom, els estatuts, els carnets de soci i les reunions. El català va ser prohibit en totes les publicacions, tots els mitjans i en tot àmbit públic. El 1955, l'ambaixada espanyola a Londres fins i tot va aconseguir convèncer la BBC, amb el suport entusiasta del prestigiós exiliat republicà antifranquista Salvador de Madariaga, que suprimís les seves emissions quinzenals d'ona curta en català.

I no va ser aquesta, com alguna vegada s'ha adduït, una situació que durés tan sols durant una primera i més violenta mitja dècada del règim de Franco, sinó que va es va perllongar fins la darrera esbufegada del general. El 1960, quan un grup de catòlics catalanistes moderats va interrompre un concert al Palau de la Música de Barcelona amb una cançó patriòtica, van haver de sentir dels policies que més tard els estomacaven a les cel·les de comissaria els següents comentaris documentats: “El que Hitler va fer als jueus no va ser res comparat amb el que nosaltres farem amb els catalans!”; “D'aquí a un any sereu els nostres esclaus, ens estareu llepant les botes!”; “Vosaltres els catalans sou menys que la merda!”. I ei, que consti que aquests a qui estaven atonyinant eren cristians catalanistes moderats! Els detinguts que insistien a parlar català davant dels jutges, com ara el filòleg Jordi Carbonell, eren reclosos en institucions psiquiàtriques. Les dones de la clandestina Esquerra Republicana de Catalunya, els membres de la qual negaven ser espanyols, sovint eren violades durant l'arrest, com van explicar dues víctimes a un amic comú.

De tot aquest període, però, res em va fer entendre personalment com de salvatge en va arribar a ser el clima anticatalà del franquisme com la història verídica que em va explicar un home a qui vaig comprar una taula, ara farà deu anys al barri de Sant Antoni de Barcelona. El 1966, quan tenia vuit anys i encara vivia al poble, els pares el van enviar a l'Ajuntament a recollir un imprès. En entrar al vestíbul, va dir “Bon dia” sense pensar-s'ho, en lloc del “*Buenos días*” espanyol. L'home rere el taulell es va aixecar i va sortir, i sense dir ni paraula li va clavar un plantofada que el va fer caure de cul a terra. Qualsevol anglès que pugui imaginar un nen de 8 anys bufetejat per un funcionari públic per dir “Bon dia” a Bristol o Birmingham, posem per cas, podrà fer-se una idea del que significava ser catalanoparlant a Catalunya durant bona part de la segona meitat del segle vint...

Amb l'arribada de la democràcia, lluny de guanyar-se la simpatia de l'opinió pública espanyola per haver patit gairebé una extirpació quirúrgica de la seva cultura, una enquesta encarregada el 1977 per

l'aleshores president espanyol Adolfo Suárez, indicava que Catalunya era la regió d'Espanya menys apreciada a Madrid i les dues castelles, a Andalusia, Galícia, Extremadura, Astúries, Múrcia, Aragó i les Illes Canàries. Només a València, les Illes Balears, Navarra i el País Basc, els catalans aconseguïen escapar del darrer lloc de la llista. D'aleshores ençà, l'antipatia envers els catalans ha demostrat estar tan profundament arrelada a l'Espanya monolingüe que l'historiador català Josep Maria Solé i Sabaté va dir en una entrevista recent, i cito les seves paraules exactes: "De la mateixa manera que a Àustria, abans de la Segona Guerra Mundial, hom no podia ser plenament austríac sense ser una mica antisemita, també avui a Espanya no es pot ser cent per cent espanyol sense ser almenys una mica anticatalà."

Hem vist al principi com el prejudici anticatalà, fomentat obertament en alguns mitjans espanyols i per alguns polítics espanyols, comporta assetjaments, abusos verbals, i coses per l'estil. Però de tant en tant pren una forma més seriosa, i no hi ha millor exemple d'això que l'extraordinari i inversemblant cas de l'Èric Bertran. El 2004, l'Èric Bertran era un noi de 14 anys que vivia a Lloret de Mar, un poble turístic de la Costa Brava. Entusiasta de Harry Potter, l'Èric tenia una pàgina web anomenada "L'Exèrcit del Fènix", nom inspirat en l'Ordre del Fènix de J.K. Rowling. El 24 de setembre, l'Èric va enviar un correu electrònic a dues cadenes de supermercats i a un productor de làctics, exigint que incloguessin el català en l'etiquetatge dels seus productes i suggerint que la seva organització del Fènix els faria la vida més difícil si no ho feien. El que volia dir amb això, com va explicar en un correu posterior, era que ell i tres altres adolescents que formaven l'Exèrcit del Fènix col·lapsarien el servei d'atenció al client d'aquestes companyies amb una allau de correus electrònics.

El 30 de setembre, just abans de les 11 de la nit, vint guàrdies civils en uniforme de combat i amb armes automàtiques van irrompre a la casa de l'Èric, van escorcollar la seva cambra i es van endur el seu ordinador i el del seu germà. Es van identificar com a membres d'una brigada antiterrorista que havia estat enviada des de Madrid aquell mateix dia. Va resultar que una de les cadenes de supermercats a les quals l'Èric havia enviat correus l'havia denunciat a la policia pensant-se que l'Exèrcit del Fènix era una organització de guerrilla urbana, una sospita que aparentment compartia la divisió d'intel·ligència de la Guàrdia Civil. Quinze dies més tard, durant els quals l'Èric va patir diversos atacs de pànic i va haver de rebre tractament, va ser citat a declarar a Madrid davant la fiscalia. El 15 de desembre, en un episodi gairebé delirant, la fiscal –que en una relliscada va admetre que no havia llegit el correu original que havia causat tot l'enrenou- va declarar l'Èric mentalment inestable perquè tenia fotografies de crema de banderes espanyoles al seu lloc web (l'endemà va ser obligat a veure un psicòleg forense), i després de discutir amb ell sobre la seva identitat nacional, va amenaçar-lo tot cridant "Digues que ets espanyol, o t'engarjolo!"

Un any més tard, el març de 2005, la cadena de supermercats va retirar la denúncia, després de mesos amb el servidor col·lapsat per ciberactivistes catalans enfurismats. El fons de tota aquesta qüestió és que un episodi com aquest hauria estat inimaginable a qualsevol altra banda d'Espanya que no fos Catalunya, amb la molt probable excepció del País Basc. Un noi de 14 anys de Cantàbria o les Canàries, posem per cas, que enviés un correu electrònic rondinaire a una companyia per convence'ls d'etiquetar tots els seus productes en castellà no hauria rebut, podem comptar-hi, una visita d'una unitat antiterrorista de Madrid.

Així doncs, quina situació estem vivint ara, nosaltres els residents a Catalunya? Bé: el boicot a tots els productes catalans que es va iniciar el 2006 –l'època en què es negociava l'Estatut d'Autonomia- encara és seguit per una important minoria de l'Espanya monolingüe (a Madrid, un 21% de ciutadans van confirmar fa poc que seguien sense comprar català). El dèficit públic de 20.000 milions d'euros anuals, combinat amb l'arribada d'un milió dos-cents mil nous ciutadans els darrers deu anys, afegits a una població original de 6 milions, ha incrementat de forma notable la pressió sobre escoles i hospitals. Campanyes mediàtiques generades fora de Catalunya, titllant els catalans d'abusadors lingüístics i destructors de l'idioma espanyol a Catalunya, continuen fent-nos la mateixa murga de sempre, malgrat que el setembre d'aquest any un estudi oficial de la Unió Europea no només va dictaminar que no es persegueix el castellà a Catalunya, sinó que també va recomanar que el sistema d'immersió lingüística empleat a les escoles públiques catalanes fos adoptat per altres comunitats bilingües d'Europa.

Ras i curt, els catalans s'estan cansant d'una situació cansosa que ja ha durat massa, massa temps. Dels aproximadament sis milions de ciutadans que tenen dret a vot, més de dos milions ja volen la independència sense embuts, i uns altres dos milions es declaren indecisos. Fins i tot nosaltres, els estrangers sense vot, hem estat enquestats. Una majoria de llatinoamericans, sembla, preferirien quedar-se a Espanya, mentre que el europeus de l'est, per exemple, estan majoritàriament a favor de la secessió. Com ho està també almenys un anglès resident de fa temps... Més encara quan menys d'un 40% de la població espanyola dóna suport a una intervenció armada en cas que Catalunya i el País Basc alcessin la mà per dir adéu.

I abans que algú pugui dir, "Ei, i tu què n'has de fer? Amb el teu passaport britànic i la teva llengua anglesa universal, per què t'hauries d'amoïnar per aquesta trifulga en un raconet costaner del continent?", m'agradaria acabar dient que el meu interès en aquest afer és més personal que no pas polític, ja que una de les àrees en què l'anticatalanisme és més virulent és el món literari. Mirem aquest llibre, per exemple. *L'últim patriarca*, de Najat El Hachmi. Najat El Hachmi va venir del Marroc a viure a Catalunya als vuit anys. Vint anys més tard, el gener d'enguany, amb aquesta novel·la va guanyar el premi literari més prestigiós i més ben remunerat en llengua catalana, el Ramon Llull. Malgrat aquest assoliment únic, quan s'estava preparant la traducció espanyola, Najat va rebre una enorme pressió perquè la frase "*traducido del catalán*" fos eliminada de la portadella, ja que això perjudicaria de valent les vendes a l'Espanya monolingüe. Efectivament, el món literari en va ple, del suposat secret que els lectors de l'Espanya monolingüe tendeixen a menysprear el producte dels escriptors en llengua catalana. A un dels més exitosos, el valencià Ferran Torrent, li van oferir un contracte ben sucós per la versió castellana d'un dels seus llibres, però l'editor només va posar-hi una condició, tan sols una: que el nom de pila de Torrent fos canviat a *Fernando* per tal que així la gent es pensés que era un espanyol monolingüe.

Jo mai havia estat conscient de fins a quin punt les coses són així, fins que jo mateix em vaig trobar en una situació semblant. Vet aquí l'original en català d'una novel·la publicada el 2001, *Privilegiat*. La ressenya biogràfica de la solapa és ben normal: Va aprendre català pel seu compte el 1979, ha publicat això i allò (títols en català mencionats), ha participat en aquestes antologies, que si patatim, que si patatam, i col·labora en aquest i l'altre diari i en aquesta i l'altra ràdio (noms de mitjans catalans mencionats). D'acord. Ara vegem-ne la versió castellana: Nascut a Londres, escriptor, col·labora en diaris i emissores de ràdio. Viu a Barcelona des de 1984. Punt. Ni una sola al·lusió al fet que aleshores ja havia publicat tres llibres en català, contes en unes altres cinc publicacions, i treballat en els mitjans catalans. Res. Ni una sola menció de la temuda paraula gruixuda que comença amb "C".

I vet aquí precisament el fons del problema. Tan sols el fet de viure i formar part de l'univers català, ni que sigui de forma modesta, ja és vist per si sol com quelcom intranscendent, o indesitjable, o

políticament incorrecte, o de molt mal gust, o fins i tot refotudament horrible, a l'Espanya monolingüe. I tanmateix, a Catalunya no deixen de bombardejar-nos amb el recordatori, sovint reforçat amb algun comentari foteta, que formem part d'Espanya i que per tant ens hauríem de comportar d'una forma més espanyola.

I jo us dic que és aquesta una situació insostenible, que tard o d'hora tindrà per conseqüència el tipus de notícia que dóna la volta al món –si més no per un dia- perquè implica fer un nou lloc a la taula de les Nacions Unides. El que estic segur que tothom desitja –i hi incloc la immensa majoria dels habitants de l'Espanya monolingüe- és que a les fotografies de portada no hi hagi escenes violentes, ni tancs retrunyint -ni cadàvers- pels carrers de Barcelona.

Ara us toca a vosaltres.